

І.А. БАБАЕД

ЭТНАКОЛЕРАВЫЯ ПРЫЯРЫТЭТЫ Ё МОВЕ ТВОРАЎ БЕЛАРУСКАЙ ДАКАСТРЫЧНІЦКАЙ ПАЭЗІІ

На матэрыяле художественных произведений белорусских поэтов начала XX в. рассматриваются цветообозначения, которые отражают специфику традиционных цветовых приоритетов белорусской нации через призму индивидуально-авторской культурной деятельности.

The article deals with world denoting colour in the works by Belarusian poets of the beginning of the XX century. These words reflect specific features of traditional colour priorities of the Belarusian national through the prism of the author's cultural work.

У цэнтры сучаснай антрапалагічнай парадыгмы лінгвістычных ведаў, якая арыентуе на інтэгральны падыход да аналізу моўных з'яў, знаходзяцца праблемы канцэптуалізацыі і катэгарызацыі свету пры дапамозе мовы. У сувязі з гэтым набывае актуальнасць даследаванне колеравай лексікі – спецыфічнай знакавай сістэмы, якая ўяўляе сабой «асобнае абазначэнне аднаго з бакоў зрокавага вопыту чалавека» (Вежбіцкая 1997, 422). Аналіз таго, якім чынам колеравыя ўспрыманні адлюстроўваюцца ў мове, садзейнічае асэнсаванню нацыянальна-культурных традыцый пэўнага народа, а таксама дазваляе выявіць моўны вобразна-выяўленчы патэнцыял.

Не ўсе фрагменты колеравага спектра ў аднолькавай ступені выразна адлюстроўваюць асаблівасці нацыянальнага светаўяўлення і спосабу мыслення. Як заўважае В.Г. Кульпіна, у кож-

най мове «ёсць свой этнічна пераважны колер, які валодае якасцю дамінантнасці і этнапрыярытэтнасці» (Кульпіна 2001, 404) і характарызуецца высокай ступенню частотнасці, – гэта значыць этнапрыярытэтнае колераабазначэнне (этнаколера). Акрамя гэтага, даследчыца выдзяляе этназначныя колераабазначэнні, якія вызначаюцца меншай у параўнанні з этнаколерам частотнасцю ў мове і ў якіх адзнакі дамінантнасці «выступаюць у некалькі аслабленым выглядзе» (там жа, 422).

Асноўнымі крытэрыямі аднясення колераабазначэння да ўласна *этнаколера* з'яўляюцца:

1) высокая частотнасць ужывання, трывалая прысутнасць колеравай адзінкі ў мове і культуры народа;

Крытэрыі 1–4 падаюцца паводле В.Г. Кульпіной (гл. Кульпіна 2001, 432–433), а крытэрыі 5, які, на нашу думку, пашырае агульнае ўяўленне пра этнаколера, сфармуляваны аўтарам артыкула.

2) апора на прататып у прыродзе;

3) прысутнасць у фальклорнай традыцыі і ўдзел колеру ў фарміраванні аблічча радзімы;

4) шырыня дыяпазону выкарыстання колеру: высокая ступень спалучальнасці з абстрактнай лексікай, словаўтваральная актыўнасць (утварэнне дэрыватаў, наяўнасць амонімаў, неалагізмаў і іншае), кантэкстуальная аформленасць у якасці сродкаў мастацкай выразнасці;

5) магчымасць колеру як «квазіпсіхічнага феномена ў акаляючай чалавека рэчаіснасці» (Яньшин 2006, 306) выконваць псіха-эмацыянальна-экспрэсіўную функцыю ў комплексе з апісальнай.

Асобна В.Г. Кульпіна прапануе крытэрыі адмаўлення якога-небудзь колеру ў якасці этнаколера пры наяўнасці кантэкстаў з такімі прыкладамі, якія дэманструюць адмоўную адзнаку дадзенага колеру (гл. Кульпіна 2001, 421). Іншымі словамі, этнаколер павінен рэпрэзентаваць *станоўчую* характарыстыку, якая прэваліруе над астатнімі канатацыйнымі рашэннямі колеравых вобразаў. Услед за В.Г. Кульпіной мы лічым гэты крытэрыі надзвычай важным, паколькі прыярытэтны колер павінен прэзентаваць уяўленне пра ідэальны свет, які з'яўляецца важнай часткай духоўнага жыцця носьбіта мовы. А катэгорыя ідэальнага самым непасрэдным чынам звязана з катэгорыяй становачай ацэнкі (гл. Петрученко 2005, 18–19).

Адносна нізкая (у параўнанні з этнаколерам) частотнасць ужывання колералексем і амплітуда спалучальнасці з абстрактнай лексікай, наяўнасць кантэкстаў з адмоўнай канатацыяй, абмежаваная сістэма вобразных асацыяцый і ў той жа час асаблівае стаўленне да колеру, павага з боку прадстаўнікоў дадзенага этнасу – гэта асноўныя крытэрыі аднясення колераабзначэнняў да ліку *этназначных*.

Паводле названых крытэрыяў і былі прааналізаваны колераабзначэнні ў беларускай мове пачатку ХХ ст. Крыніцай матэрыялу для аналізу паслужылі арыгінальныя мастацкія творы М. Багдановіча, А. Гаруна, Я. Купалы, Я. Коласа (гл. Крыніцы) – вядучых беларускіх аўтараў пачатку ХХ ст., якія адыгралі вызначальную ролю ў станаўленні тагачаснай беларускай мовы і літаратуры.

У прааналізаваных тэкстах намі зафіксавана каля 1035 (гэтая колькасць пры падліках будзе прымацца за 100 %) моўных адзінак, якія непасрэдна адлюстроўваюць колеравую прастору беларускай дакастрычніцкай паэзіі. Аналіз амплітуды ўжывання колераабзначэнняў у мастацкіх тэкстах паказаў, што найбольш высокай прадуктыўнасцю вызначаюцца адзінкі, якія ўваходзяць у ахраматычныя колеракоды «белы» (245,

24 %) і «чорны» (168, 16 %). Сярод храматычнай групы каларонімаў дамінуюць абазначэнні колеракодаў «зялёны» (127, 12 %) і «чырвоны» (93, 9 %). Такі вынік падлікаў цалкам чакаемы, бо «белы» і «чорны» ў традыцыйнай культуры беларусаў – адны з найбольш пашыраных колераў. Разам з «чырвоным» яны складаюць «асноўны спектр колеравай сімволікі ў міфапаэтычнай мадэлі свету» (Беларуская міфалогія 2006, 45).

Колеракоды «белы» і «чорны». У мове прааналізаваных твораў беларускіх паэтаў пачатку ХХ ст. адным з асноўных прататыпаў «чорнага» выступае вобраз зямлі («*на чорнай зямлі*» – Купала 1925–1932 VI, 128; «*зямлю чорную*» – Колас 1982, 25).

«Белы» ўвасабляе ў сваім значэнні два вельмі розныя пункты рэферэнцыі: часавы (напрыклад, дзень: «*...бяліся, // Як дзень...*» – Купала 1992, 115) і прасторавы (напрыклад, белы зімні пейзаж са снегам: «*За снег нябёснай вышыні бялей, // Кругом паўсталі чашачкі лілей...*» – Багдановіч 1981, 93)» (Вежбицкая 1997, 251).

Колеракод «белы» цесна звязаны з паняццем радзімы. Якуб Колас і Янка Купала вельмі часта ўжываюць словазлучэнне «Белая Русь» замест «Беларусь», магчыма, падкрэсліваючы сувязь назвы нашай краіны з белым колерам: «*Па Белай Русі...*» (Купала 1925–1932 VI, 140); «*З нашай Белай Русі...*» (Колас 1992, 16). Але вобраз радзімы можа атаясамлівацца і з чорным колерам («*Як на чорнай на зямельцы // Грэху ня ўбывае...*» – Купала 1925–1932 IV, 43), відаць, па той прычыне, што, па словах Я. Крука, у традыцыйнай культуры беларусаў зямля ўспрымалася як родны кут, родная старонка (Крук 1994, 287). Класічны паўтор «*на чорнай на зямельцы*» падкрэслівае фальклорныя карані мастацкага фрагмента.

Беларусы заўсёды адносіліся да зямлі як да адной з галоўных крыніц жыцця («*Узьнімае чорную скібу [пласт узаранай зямлі. – І. Б.] саха працавітая...*» – Купала 1925–1932 II, 113). Аднак зямля выклікае асацыяцыі і з паняццем «смерць» («*Чорнай зямелькай накрываюць павекі...*» – Купала 1992, 98; «*Брат другі... // Выцьвітаў, аж і стаў – чым быў – чорнай зямлёю...*» – Купала 1925–1932 II, 324). Так, у спалучэнні з лексмай «зямля» колеракод «чорны» мае амбівалентнае значэнне: з аднаго боку, сімвалізуе жыццё, з другога – атаясамліваецца са смерцю.

Каларонімы «чорны» і «белы» выступаюць у якасці азначэнняў пры характарыстыцы рэлігійна-міфалагічных паняццяў. Аднымі з галоўных персанажаў язычніцкай міфалогіі беларусаў выступаюць багі. Традыцыйна размяжоўваюць «добрых» і «нядобрых» багоў, аднак людзі з павагай адносяцца як да першых, так і да другіх. Я. Купала ў сваёй творчасці ўзнаўляе вобраз Белбога і Чарнабога: «*Маліцеся да бела-бога чуйна, // І чорнага ня гнеўце бога!..*» – Купала

* База крыніц уключае толькі вершаваныя тэксты, абмежаваныя храналагічнымі рамкамі 1900–1917 гг., якія дакладна датуюцца самімі аўтарамі ў аналізуемых зборніках.

** **Колеракод** – гэта дамінанта колеравага рада. Яна аб'ядноўвае ўсе магчымыя колераэлементы, звязаныя са значэннем пэўнага колеру.

1992, 116; «Зьмейны **чорны бог**, – // Ты йшчэ з **белым** не зраўняўся, // Ты яго ня змог!..» – Купала 1925–1932 II, 109). Пры гэтым каларонім, які характарызуе вобраз белага бога, станоўча-нейтральны, а ў семантыцы якаснага прыметніка, які характарызуе існасць чорнага бога, у ацэначным яго значэнні выразна акрэсліваецца творчая ўстаноўка аўтара, яго негатыўныя адносіны да вобраза Чарнабога.

Паводле прааналізаваных твораў, семантычная прастора вобразных асацыяцый колеракода «чорны» характарызуецца высокай ступенню спалучальнасці з абстрактнай лексікай («агонь нуды, – пануры, **чорны**» – Багдановіч 1981, 87; «задуменьне **чорнай ценню**» – Колас 1928–1929 I, 133; «**чорнае сумленьне**» – Купала 1925–1932 II, 324; «**лйос чорны**» – Купала 1982, 144). «Белы», наадварот, шырока ўжываецца з канкрэтнымі назоўнікамі: з'яўляецца характарыстыкай прыродных аб'ектаў і з'яў (напрыклад, «**белы лунь**...» – Багдановіч 1981, 18; «**на белым полі**» – Купала 1992, 58), а таксама чалавека і сфер яго жыццядзейнасці (напрыклад, «**белы ручанькі**» – Гарун 1988, 50; «**Сходзяць маладыя // На белы дыван**...» – Купала 1925–1932 VI, 144).

Пры гэтым каларонім «белы» найчасцей выконвае станоўчую эмацыянальна-экспрэсіўную функцыю, перадае характава і гармонію навакольнага асяроддзя («**Пад-над белым пухам вішняў**...» – Багдановіч 1981, 32), прыгажосць жаночага цела («з **белых грудзей**...» – Купала 1925–1932 II, 78), падкрэслівае сталы ўзрост мужчыны («**Мужык ідзе // З чупрынай, белаю, як лунь**...» – Багдановіч 1981, 49).

Колеракод «чорны» прадстаўлены ў рэстры колераабазначэнняў, якія рэпрэзентуюць семантыку завядання, распаду: «**між пачарнеўшых каранёў чарота**...» (Багдановіч 1982, 93); «**чарнеюць кусты**» (Гарун 1988, 83). Дадзены каларонім выступае як эмацыянальна-аперцэптыўны эталон, з'яўляецца сімвалам цяжкага лёсу і жыцця: «**чорны келіх жыцця**» (Купала 1992, 94).

Пры апісанні фізічнага і псіхічнага стану чалавека абодва колеракоды звычайна носяць толькі адмоўны характар («**Тамаш... // Пабялеў як труп**...» – Купала 1925–1932 VI, 145; «**Я шчарнеу глядзі і так**...» – Гарун 1988, 75).

Колераэлементы кодаў «чорны» і «белы» рэгулярна выступаюць у якасці сродкаў мастацкай выразнасці. «Белы» ўжываецца ў ролі эпітэтаў («**Белыя хмаркі**... // Сваю тонкарунную ткань – // Ціха расьцелюць па небе...» – Колас 1928–1929 I, 113), метафар («**хмары белае руно**» – Колас 1922, 50), перыфраз («**Скрозь іх [тонкія хмарачкі. – І. Б.] валаконцы, руно беласьнежную, // Сьвеецца глыб неба соў**...» – Колас 1922, 98). «Чорны» звычайна выражаецца формай прыметніка і выконвае функцыю ўдакладняльнага эпітэта: «**чорныя рукі**» (Багдановіч 1981, 62); «**чорны сьвет**» (Гарун 1988, 67); «**хусткай чорнаю**» (Колас 1928–1929 II, 25); «**чорнага**

хлеба» (Купала 1925–1932 VI, 19). Паказальным у плане выяўлення мастацкай колеравабразнасці з'яўляецца група колералексем, звязаная з паняццем «доля». У выніку глыбокага філасофскага аналізу дадзенага аспекта рэчаіснасці Я. Купала абагульняе ўказаны вобраз, асацыятыўна абазначае яго праз словазлучэнне «**лйос чорны**» (Купала 1982, 144) або замяняе перыфразай – «**чорны келіх жыцця**» (Купала 1992, 94). Я. Колас з дапамогай метафары перадае сваё бачанне праблемы простага народа: «...**гнецца галеча прад чорнаю** бурай // Няўдалага жыцця...» (Колас 1928–1929 I, 162).

Такім чынам, «белы» поўнасцю адпавядае ўсім крытэрыям аднясення колераабазначэння да ўласна этнаколеру. Колеракод «чорны» рэгулярна рэпрэзентуе негатыўную (адмоўную) характарыстыку, якая прэваліруе над астатнімі канатацыйнымі рашэннямі колеравых вобразаў, што не дазваляе адносіць яго да этнаколеру. Аднак шырыня дыяпазону існавання колеракода «чорны» ў моўнай карціне свету твораў мастацкай дакастрычнай літаратуры характарызуе яго як адно з асноўных этназначных колераабазначэнняў.

Колеракод «зялёны». Прататыпам «зялёнага» з'яўляецца колер раслін. У мове твораў М. Багдановіча, А. Гаруна, Я. Коласа, Я. Купалы гэты колер асноўны пры намінацыі прыродных аб'ектаў. У прааналізаваных тэкстах усе паэтычныя вобразы, звязаныя з названым колеракодам, можна ўмоўна аб'яднаць у некалькі асацыятыўных груп: 1) сукупнасць расліннага свету («**зялёная дубрава**» – Купала 1925–1932 II, 25); 2) назвы дрэў («**лаза зялёная**» – Багдановіч 1981, 12); 3) прасторавыя паняцці («**лужок зялёны**» – Колас 1982, 45; «**на зялёным узгоры**» – Гарун 1988, 97).

Адзінкі дадзенага колеракода характарызуецца высокай словаўтваральнай актыўнасцю: «**Скора поле, лугавіны // Ў зелень убяруцца**...» (Колас 1928–1929 I, 115); «...**Вясна прыйшла!**.. // **У бляску сонца, у зеляніне**...» (Гарун 1988, 76); «**Вясна... // Раскінула з зялёнасьці жывы шацёр**...» (Купала 1992, 120).

У паэзіі Я. Купалы зялёны колер запатрабаваны ў канструкцыях, якія па форме нагадваюць тэксты абрадавай паэзіі: «**Выйду, выйду я з хацінкі // Ў зялёны садок**...» (Купала 1925–1932 I, 211), «**Ля дубровы ля зялёнай**...» (Купала 1925–1932 IV, 86), «**Ой, у лузе у зялёным**...» (Купала 1992, 172). Колеракод «зялёны» ўдзельнічае і ў афармленні вобраза радзімы: «...**мы**... // **Божым сном паплылі**... // **Па зялёнай зямлі**...» (Купала 1925–1932 II, 148), «**Апранула зямля-матка // Кажушок зялёны**...» (Колас 1982, 39).

Аналіз матэрыялу паказвае, што «зялёны» – гэта і эмацыянальна-экспрэсіўны элемент спектра, які здольны ўступаць у рознага віду сувязі з семантычнымі канкрэтызатарамі настрою, стану чалавека. Асабліва выразна гэта праяўляецца ў лірыцы М. Багдановіча. Вобраз начнога неба мастак слова атаясамлівае з

асабістым адчуваннем рэчаіснасці: «Сумна плыве маладзік бледна-сіні, // Ё небе вячэрнім, зялёным, як лёд...» (Багдановіч 1981, 22).

Абмежаваная сістэма вобразных асацыяцый колеракода «зялёны» ў мове твораў беларускіх паэтаў (у асноўным каларонім тлумачыць прыродны колер аб'ектаў колерамінацыі), нізкая амплітуда спалучальнасці з абстрактнымі паняццямі – усё гэта характарызуе «зялёны» не як этнаколер, а толькі як этназначнае колераабзначэнне.

Колеракод «чырвоны». Славянскае слова «красота, красный», як сцвярджае Т.І. Шамякіна, «першапачаткова азначала – светлы, яркі, бліскучы, яно было роднасным слову кресь – агонь» (Шамякіна 1994, 58). Гэта знайшло адлюстраванне ў колераэлементах дадзенага кода: «*Увесь небасхіл то пылаў, то чарнеў...*» (Багдановіч 1981, 102), «*шчокі гараць*» (Купала 1992, 165).

Адной з тэматычных груп, звязаных з чырвоным колерам, у творчасці А. Гаруна, Я. Купалы, Я. Коласа з'яўляецца апісанне знешнасці чалавека. Тут непасрэдна раскрываюцца эстэтычная і становачая эмацыянальна-экспрэсіўная функцыі калароніма: «*губкі вішнёвыя*» (Гарун, 1988, 53); «*Твар чырвоны, як маліна...*» (Купала 1925–1932 II, 95); «*шчокі ружамі цьвітуць*» (Колас 1928–1929 II, 115).

У творах М. Багдановіча, Я. Купалы і Я. Коласа адзінкі колеракода «чырвоны», выражаныя рознымі часцінамі мовы, нярэдка ўключаюцца ў колеравыя характарыстыкі пэўных аб'ектаў і з'яўляюцца прыроды: *усход* (назоўнік: «...*праліецца // Чэрвень на усходзі...*» – Колас 1982, 16) – *заход* (прыметнік: «...*сонцэ зайшло! // Ярка-чырвоныя, жоўтыя, бурныя // Боразны ў небе яно правяло...*» – Багдановіч 1981, 34), *вобраз сонца* (дзеяслоў: «*Злыбедай сонца зардзіцца...*» – Купала 1925–1932 VI, 78), *месяц* (дзеяпрыметнік: «*Выплыў месяц круглы, поўны, // Падрумянены, як блін...*» – Колас 1928–1929 I, 153) і інш.

Асобныя марфалагічныя адзінкі з кампанентам колеракода «чырвоны» ўяўляюцца сабой: а) «семантычна непадзельныя словазлучэнні, якія выконваюць намінацыйную функцыю» (Юрэвіч 1992, 71), або перыфразы («*Вечар на захадзе ў попеле тушыць // Кучу чырвоных кавалкаў вугля...*» – Багдановіч 1981, 22); б) сінтаксічныя канструкцыі, ужытыя ў пераносным значэнні, ці паэтычныя метафары: «*Водблескам пажараў // Неба край гарыць...*» (Колас 1982, 17).

У традыцыйнай культуры беларусаў колеракод «чырвоны» заўсёды разглядаўся як «сімвал жыццёвага пачатку» (Крук 2003, 76). Але многія даследчыкі падкрэсліваюць бінарнасць прыроды калароніма. Апазіцыяй названаму ўяўленню спектральнага кода выступае «чырвоны», які асацыіруецца са смерцю чалавека («*Палілася кроў чырвона, // Сэрца абамлела, // Павалілася на зямельку // Бандароўна. – І. Б.]...*» – Купала 1925–1932).

У наступных кантэкстах паўстае абагульнены вобраз радзімы, пакутлівай і няшчаснай: «*Ад крыві зямля чырвона...*» (Купала 1992, 35), «*Чырвонай зданню... // Наш Рок сьляпы снуе...*» (Купала 1925–1932 II, 47), «*Ад іх [страж-*

нікаў. – І. Б.] плешак і шнуроў // Чырванець сёлы...» (Колас 1928–1929 I, 149), «*Годы з напісам Чырвоным // Усе асобна сталі...*» (Колас 1922, 58). У апошніх прыкладах колеракод «чырвоны» страчвае першапачатковую становачую канатацыю і ўсё больш пачынае рэпрэзентаваць негатыўныя значэнні. Значная колькасць колералексем (11%) з адмоўнай канатацыяй выступае галоўным крытэрыем выключэння «чырвонага» з ліку этнаколераў, а адпаведнасць іншым дазваляе класіфікаваць яго як этназначнае колераабзначэнне.

Такім чынам, у выніку даследавання ўпершыню выяўлены этнаколеравыя прыярытэты беларусаў на матэрыяле мовы твораў беларускай дакастрычніцкай паэзіі. Паводле прааналізаваных паэтычных тэкстаў пачатку ХХ ст., у беларускай моўна-культурнай традыцыі этнаколерам з'яўляецца «белы». Ён выконвае своеасаблівую ролю культурнага кода, адлюстроўвае спецыфіку бачання беларусамі рэалій навакольнага асяроддзя, пра што сведчыць яго трывалая прысутнасць у фальклору, глыбокая сувязь з прататыпнымі вобразамі і, увогуле, з вобразамі Беларусі. Высокая ступень спалучальнасці з абстрактнай лексікай, багаты мастацка-выяўленчы патэнцыял дазваляюць пашырыць уяўленне пра этнаколер, асэнсаваць яго з пазіцыі індывідуальна-аўтарскай культурнай творчасці. Этназначнымі ў рэестры этнаколеравых прыярытэтаў з'яўляюцца колеракоды: «чорны», «зялёны» і «чырвоны». Немагчымасць іх аднясення да этнаколера тлумачыцца тым, што дадзеныя колераабзначэнні характарыруюцца значнай колькасцю кантэкстаў з адмоўнай канатацыяй, а таксама адносна нізкай (у параўнанні з этнаколерам) частотнасцю ўжывання ў моўнай плыні мастацкага тэксту.

Крыніцы

Багдановіч М. Венок: Книга избранных стихотворений. Факс. изд. Мн., 1981.

Гарун А. Матчын дар: Вершы: Факс. вид. Мн., 1988.

Колас Я. Водгульле. Менск, 1922.

Колас Я. Збор твораў: У 2 т. Менск, 1928–1929.

Колас Я. Песни-жалобы: Стихи: Факс. изд. Мн., 1982.

Купала Я. Жалейка: Стихи: Факс. изд. Мн., 1982.

Купала Я. Спадчына: Вершы: Рэпринт. вид. Мн., 1992.

Купала Я. За што: Поэмы. Менск, 1930.

Купала Я. Збор твораў: У 6 т. Менск, 1925–1932.

ЛІТАРАТУРА

Беларуская міфалогія: Энцыкл. слоўнік / С. Санько [і інш.]; Склад. І. Клімковіч. 2-е выд., дап. Мн., 2006.

Вежбіцкая А. Язык. Культура. Познание. М., 1997.

Крук Я. Сімволіка беларускай народнай культуры. Мн., 2003.

Кульпина В. Г. Лингвистика цвета: Термины цвета в польском и русском языках. М., 2001.

Петроченко М. Н. Семантический компонент «свой/чужой» в фольклорном и диалектном бытовом текстах: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Томск, 2005.

Шамякіна Т. І. Мадэль свету ў міфалагічных сістэмах // Роднае слова. 1994. № 2. С. 49–58.

Юрэвіч А. К. Стылістыка беларускай мовы: Вучэб. дапам. 2-е выд., перапрац. і дап. Мн., 1992.

Яньшин П. В. Психосемантика цвета. СПб., 2006.

Паступіў у рэдакцыю 16.09.07.

Ірына Анатольеўна Бабаед – аспірант кафедры беларускага мовазнаўства ВДУ імя П. М. Машэрава. Навуковы кіраўнік – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры гісторыі беларускай мовы І. А. Гапоненка.